

A genfi zsoltárok múltja és jelene

■ NÉMETH ZSUZSA

Evangelikus Kántorképző és Egyházzenei Intézet
oktató, az énekeskönyv-megújítás szakmai titkára
E-mail: nzs.enekeskonyvmegujitas@gmail.com

DOI: 10.61894/LP.2025.100.1.3

- ▶ **Az énekeskönyv-megújítás munkacsoportjainak egyik feladata, hogy megvizsgálják jelenlegi énekeinket: azok történeti adatait és gyülekezeteink életében betöltött szerepét. Ezzel egyidejűleg folyamatos tennivaló új tételek keresése, amelyek a meglévő énekkincset gyarapíthatják. Új énekek keresése alatt érthetünk valóban 21. századi szövegeket és dallamokat, ugyanakkor fontos lehetőség a magyarországi társceházak és a világevangelikuság már régóta használt énekeinek áttekintése. A két említett munkafolyamat, a régi értékelése és az új keresése szépen összeér a genfi zsoltárokban. Az alábbi tanulmány célja az énekcsoportozáshoz tartozó történeti háttér, valamint a jelenleg használt énekek gyakorlati szempontú bemutatása, amelyek ismeretében könnyebben gondolkodhatunk a jövő terveiről.**

Kulcsszavak: genfi zsoltár / Szenci Molnár Albert / zsoltárkönyv / reformáció / anyanyelvű éneklés

Bevezetés

Jelenlegi énekeskönyvünkben a genfi zsoltárok igencsak marginális szerepet töltenek be: mindössze hat tétel képviseli az énekcsoportot. Ezek jellemzően átdolgozott szöveggel jelennek meg, valamint némely esetekben a dallam is eltávolodott előképétől. A genfi zsoltárok visszafogott jelenléte érthető, hiszen magyarországi evangélikus istentiszteleteink „zenei anyanyelve” hosszú ideje a német korál, amelyet elsősorban magyar eredetű énekeink egészítenek ki. A napjainkban használt zsoltárparafrázisok legnagyobb része ebből a két típusból kerül ki.

Annál többet jelent viszont a genfi zsoltároskönyv református testvéreink számára. Megalkotását maga Kálvin János kezdeményezte, Szenci Molnár Albert által készített fordítása pedig a magyar református identitás egyik alappillérvé vált az idők folyamán. Egyes korok hullámvölgyei – különösképp a 19. és 20. század énekügyi válsága – ellenére napjainkig meghatározza a református egyház életét. A 2021-ben kiadott új *Református énekeskönyv* minimális változtatásokkal és versszakkihagyásokkal közli a teljes zsoltárkönyvet a költő négyszáz éves fordításában. Messzire vezető kérdés, hogy ezeknek mekkora részét tudja befogadni egy átlagos gyülekezet, a szándék azonban egyértelmű: e kivételes örökség továbbéltetése.¹

A zsoltárok Luther Márton számára is hasonlóan fontosak voltak, azok anyanyelvi fordítását és közös éneklését elengedhetetlennek tartotta. Erről tanúskodik a reformátor 1523 végén kelt levele,

¹ Érdemes tudni, hogy a legtöbb európai református közösségben nem jellemző a genfi zsoltárok ilyen továbbélése. Franciaországban már 1669 óta nem Marot és de Bèze szövegeit használják, Hollandiában a 18. századtól kezdve készítettek új fordításokat. A német EG-ben és a svájci énekeskönyvben is többségben vannak az új alkotások. A felsoroltak egyikéről sem mondható el továbbá, hogy teljes zsoltárkönyvet közölne. (CSOMASZ TÓTH 2003a, 484. o.; FERENCZI 2013/2014, 200–201. o.)

amelyben kora jelentős teológusát, Georg Spalatint anyanyelvű zsoltáránekek készítésére kéri: „Kegyelem és békesség! Az a tervünk, hogy a próféták és a régi egyházatyák példájára anyanyelvi zsoltárokat, azaz lelki énekeket költünk a köznép számára, hogy Isten igéje az éneklés által is megmaradjon az emberek körében. Mindenütt költőket keresünk, [...] kérlek, hogy te is vegyél részt a munkánkban [...]. De szeretném elkerülni a divatos és emelkedett szavakat, hogy a köznép megnyerése érdekében a legegyszerűbb, legelterjedtebb, mégis illő és kifejező nyelven énekeljünk, végül pedig a szöveg értelme világos legyen, s a lehető legközelebb álljon a zsoltárok mondanivalójához.”² Leveléhez egy saját zsoltárátdolgozást is csatolt példaként, amely valószínűleg az *Aus tiefer Not schrei ich zu dir*³ kezdetű korál legkorábbi változata volt (DRÖMANN 2009, 26. o.). A szöveg a 130. zsoltár parafrázisa, gondolatvezetésében szorosan követi a bibliai szöveget.

A reformációt követő években tehát egyre nagyobb figyelem fordult a zsoltárparafrázisok felé, anyanyelvű és strofikus formában való használatuk a korai protestantizmus közös törekvésének tekinthető. A Szenci Molnár Albert által fordított zsoltárok értékeléséhez elengedhetetlen keletkezés-történetük rövid áttekintése. Ezt összevetve napjaink istentiszteleti gyakorlatával és az elmúlt évtizedek tapasztalataival, jó eséllyel megtalálhatjuk, hogy a továbbiakban milyen módon gazdagíthatják evangélikus gyülekezeti éneklésünket.

A genfi zsoltárkönyv létrejöttének legfontosabb állomásai

Genf 1526-ban szövetségre lépett a reformáció zwingliánus ágát elfogadó Bern városával, elsősorban politikai okokból. Mire 1536-ban Kálvin a városba érkezett, a római misét már eltörölték (MCGRATH 2001, 100–113. o.). Az ő feladata volt újraszervezni, megalkotni a város egyházszerkezeti rendjét és istentiszteleti életét. Fontos megjegyezni, hogy Lutherrel és Zwinglivel ellentétben Kálvin sohasem volt katolikus pap, tehát a római rítus és liturgia neki nem határozta meg a korábbi életét (FEKETE 2009b, 141. o.). Más szempontok szerint közelített a liturgiához, kizárólag bibliai alapokon kívánta megreformálni az istentiszteleti életet. Ennek tükrében a bibliai zsoltárokat tartotta leginkább alkalmasnak gyülekezeti éneklésre, ahogy 1543-ban megjelent előszavában is írja Szent Ágostonra hivatkozva: „...senki sem tud Istenről méltóképpen énekelni, csak az, akit Ő tanít meg erre. Ezért akármerre keresséjük is köröskörül, sem jobb, sem Isten dicsőítésére alkalmasabb énekeket nem találhatunk, mint a Dávid zsoltárait, amelyekre maga a Szentlélek tanította meg őt. Amidőn tehát ezeket énekeljük, bizonyosak lehetünk abban, hogy e szavakat maga Isten adja szánkba, mintha csak ő maga énekelne bennünk önnön dicsőségét magasztalva.” (BÓLYA 2003, 6. o.) Ugyanitt felhívja a figyelmet, hogy mindez anyanyelven történjék, mindenki által megérthető módon: „Azt se felejtjük, amit Pál apostol mond: a szent énekeket nem lehet másként énekelni, csak szívből. Szívből énekelni pedig annyit is jelent, mint értelemmel énekelni.” (Uo.)

Kálvin már első genfi tartózkodása idején javasolta a helyi tanácsnak, hogy francia nyelven énekeljenek zsoltárokat az istentiszteleteken, azonban ekkor ezt még elutasították (P. VÁSÁRHELYI 2017, 7–8. o.). 1538-ban pártviszályok miatt elüldözték Genfből, így Straßburgba ment, ahol francia gyüle-

² Georg Spalatinnak, 1523 végén. LVM 7: 373–374. o. Ford. Csepregi Zoltán.

³ *Mélységes mélyből kiáltunk* (EÉ 402). Nincsenek pontos ismereteink: amennyiben nem az *Aus tiefer Not schrei ich zu dir* volt a közölt példa, akkor az *Es wolle Gott uns gnädig sein* szövegkezdetű ének. Ez utóbbit az 1955-ös énekeskönyv szerkesztői megkísérelték használatba hozni: *Légyen velünk az Úristen* (Dt 746); Vietórisz József fordítása. Elmondható, hogy a kísérlet eredménytelen volt.

kezetet alapított (McGRATH 2001, 113–115. o.). Az istentiszteleti reformon rendületlenül dolgozott tovább, közben pedig megismerte Clément Marot udvari költő néhány zsoltárfordítását. Itt jelent meg az első zsoltárkönyv 1539-ben, huszonnégy énekkel. Ebben hat zsoltárfordítás található Kálvintól, tizenhárom Marot-tól, továbbá Simeon éneke, a Tízparancsolat és az Apostoli hitvallás. A dallamok szerzőjéről igen keveset tudunk, egyedül a német Matthias Greiter kapcsolható az énekeskönyvhöz (BÓLYA 2003, 507. o.).

1541-ben Kálvin visszatérhetett Genfbe, ahol munkája immár ki tudott teljesedni: újjáalakította az egyházi szervezetet és megújította az istentiszteletet. A gyülekezeti éneklés bibliai alapjait az addigi gregorián tételek helyett a zsoltáréneklésben találta meg (P. VÁSÁRHELYI 2017, 8–9. o.). 1542-ben meghívta az általa oly nagyra tartott költőt, Clément Marot-t, hogy segítse munkáját. Még ebben az évben megjelent a genfi egyház első agendáskönyve, amelyben öt ének található Kálvintól és immár harminc Marot tollából (CSOMASZ TÓTH 1950, 98. o.). Itt jelent meg első formájában a reformátor fent idézett előszava. A dallamokkal Guillaume Franck, a genfi Szent Péter-templom ekkori énektanítója foglalkozott (P. VÁSÁRHELYI 2017, 9. o.).

Az 1543-as újabb genfi kiadásban Kálvin kiegészítette korábbi előszavát és visszavonta saját verseit, Marot-tól viszont már ötvenet közölt. A kötet csak szövegeket tartalmaz, de feltételezhető, hogy dallammal is megjelent – a többi genfi énekeskönyvhöz hasonlóan. Még ebben az évben bekapcsolódott a munkába Loys Bourgeois genfi kántor. Az 1547-es lyoni kiadásban látható Bourgeois első közreműködése, aki jelentős szerepet játszott a zsoltárdallamok formálásában és népszerűvé tételében. A dallamokra többszölamú feldolgozásokat is komponált (BÓLYA 2003, 507. o.).

Clément Marot halála után Kálvin egy lelkésztsársát, Théodore de Bèze-t kérte fel a hiányzó szövegek fordítására. Az 1551-es genfi kiadásban jelentek meg de Bèze első munkái, Marot tételeivel együtt összesen nyolcvanhárom zsoltár található benne. A dallamokat továbbra is Bourgeois gondozta (lásd *uo.*).

A zsoltároskönyv az 1562-es genfi kiadásban vált teljessé. Megtalálható benne mind a százötven zsoltár – Marot negyvenkilenc fordítást készített, de Bèze százegyét –, továbbá a Tízparancsolat és Simeon éneke. Minden tételhez található dallam, Bourgeois 1552-es távozását követően ezek szerzője egy bizonyos Maître Pierre, azaz Péter mester.⁴ A szövegek sokszínűségét tükrözi, hogy a százötven zsoltárhoz százhuszonnégy dallam kapcsolódik, és száztíz különböző versforma (P. VÁSÁRHELYI 2017, 11–12. o.).

Már Csomasz Tóth Kálmán megállapította, hogy – még ha ma idegennek érezzük is – a zsoltárdallamok jól alkalmazkodnak egy átlagos gyülekezet képességeihez: természetes hangközlépéseket használnak, hangterjedelmük legfeljebb egy oktáv körül mozog, ritmusképleteik pedig mindössze kétféle, hosszú és rövid érték váltakozásán alapulnak (CSOMASZ TÓTH 1950, 211–212. o.). Sokáig tartotta magát az a nézet, hogy a dallamok kizárólag a kor zenei ízléséből merítettek inkább: világi és táncdalok motívumaiból hozták létre a szerzők énekeiket. Pierre Pidoux széleskörű forráskutatása fedte fel, hogy milyen mélységben vette át a zsoltároskönyv a katolikus énekanyag – elsősorban gregorián himnuszok és szekvenciák – elemeit (PIDOUX 1962, 1–2. köt.; BÓDISS 2013/2014a; CSOMASZ TÓTH 2003b). A zsoltárok korabeli elterjedését segítette, hogy Claude Goudimel igen hamar, az el-

⁴ Az ő személyét egyelőre nem sikerült pontosan beazonosítani, napjainkban a kutatók Pierre Davantès-t tartják a leginkább valószínűnek (P. VÁSÁRHELYI 2017, 12. o.).

ső teljes kiadást követő három éven belül elkészítette négyszólamú feldolgozásait.⁵ Ezek elsősorban a házi muzsikálás népszerű tételeivé válhattak.

Szenci Molnár Albert munkássága

Az anyanyelvű zoltáréneklésre való törekvés ekkoriban Európa több területén jellemző volt, többek között korai magyar fordításokat is ismerünk (H. HUBERT 2004, 60–67. o.; FERENCZI 2013/2014, 197–198. o.). E törekvés kicsúcsosodása a teljes zoltároskönyv megjelenése Genfben, mely hamar találkozott a már létező igénnyel és gyorsan népszerűvé vált. A genfi zoltárok magyar közvetítői a kálinista német fejedelemségekben tanuló peregrinus diákok voltak, akik megtanulták és énekeltek a németre lefordított zoltárokat. (P. VÁSÁRHELYI 2017, 20. o.)

Szenci Molnár Albert strasbourg-i peregrinációja 1590-ben kezdődött, itt ismerhette meg alaposabban a zoltárokat. Meghatározó élmény volt számára az is, amikor először találkozott Theodore de Bèze-zel 1596-ban. Ránk maradt naplója betekintést enged abba, hogy mennyire sokat jelentettek neki a genfi zoltárok a következő években: számtalan helyen feljegyezte, mikor melyik zoltárt énekelte közösségben vagy egyénileg (SZABÓ 2003). 1602-ben két hónapot töltött Frankfurtban egy francia lelkész, Clément Duboys vendégeként. Mivel nem tudott franciául, a zoltárkönyv fordítása idején az ő segítségét kérte nyelvi kérdésekben (CSOMASZ TÓTH 1950, 218. o.). Szenci már a zoltárok első kiadásának előszavában leírta, hogy munkája során elsősorban Lobwasser 1573-ban kiadott német fordítását használta alapul,⁶ valamint utal Andreas Spethe 1596-os latin nyelvű kiadására is. Naplójából tudjuk, hogy igen rövid idő alatt készült el a teljes zoltárkönyv fordításával: 1606. március 9. és május 22. között az első száz, majd szeptember 1. és 23. között a maradék ötven zoltárt fordította le (P. VÁSÁRHELYI 2017, 23–24. o.).⁷ A teljes gyűjtemény, a *Psalterium ungaricum* 1607-ben, Hernbornban jelent meg először, a hozzá csatolt *Kis katekizmussal* együtt. Rövidesen követte két további németországi kiadás: egy évvel később Hanauban, majd 1612-ben az *Oppenheimeri Biblia* függelékeként.

A teljes *Psalterium ungaricum* magyar területen először 1635-ben jelent meg Lőcsén, evangélikus egyházi énekeskönyvben. Dallamokat nem találunk benne, ahogyan az ezt követő hasonló kiadások nagyobb részében sem. Az új énekek megtanulása így nehézségekbe ütközött. A Franciaországban hamar népszerűvé vált dallamok zenei formája igen távol állt a Magyarországon akkoriban elterjedt éneklési módoktól, például a historiás énektől vagy a népi gyökerekkel rendelkező tételektől. Mindezt fokozta, hogy szerény volt a zenei közműveltség, hiányoztak a zeneileg képzett emberek, akik az új dallamok tanítását segíthették volna (CSOMASZ TÓTH 2003d). Fontos azonban megjegyezni, hogy maga Szenci sem gondolta kizárólagossá tenni zoltároskönyvét, már annak 1612-es kiadásában közöl további zoltárparafrazisokat az általa kiemelkedőnek tartott régi magyar énekanyagból (H. HUBERT 2004, 61. o.).

⁵ A genfi zoltárokhoz három feldolgozássorozatot készített, különböző nehézségi fokon.

⁶ Érdekeség, hogy Szenci forrása az 1598-as herborni Bibliával együttesen megjelent zoltárkönyv volt, amely nem négyszólamú, hanem egyszólamú kottát tartalmazott – mint azt Fekete Csaba és H. Hubert Gabriella is bizonyították (P. VÁSÁRHELYI 2017, 27. o. utal a két tanulmányra: FEKETE 2003a és H. HUBERT 2003).

⁷ Már korábban is foglalkozott zoltárok fordításával, de pontos adataink nincsen (SZABÓ 2003, 151. o.; P. VÁSÁRHELYI 2017, 22. o.).

A genfi zsoltárok gyakorlati nehézségei

Szenci Molnár Albert teljesítménye kimagasló a kor hasonló nyelvi produktumaihoz képest, ugyanakkor az is kétségtelen, hogy a dallam és a szöveg összeillesztése olykor problematikus, mai szemmel nézve gyakran előnytelen a prozódia. Csomasz Tóth Kálmán hívja fel a figyelmet arra, hogy „mind- ez azonban nem a mai, hanem az akkori mérték alá kell állítanunk, hiszen az egészen eltérő elvű – hangsúlyos-tagoló – magyar verselés akkor még nem volt elég hajlékony a német és francia költészetben már otthonos jambikus-trochaikus verstechnika megvalósítására” (CSOMASZ TÓTH 2003c, 429. o.). Ez a probléma végigkíséri a genfi zsoltárok hazai élettörténetét, részben a genfi ritmus és a magyar nyelv ellentéteinek köszönhető, hogy a 19–20. század során a zsoltáreklés válságba kerül.

A zsoltárok versformájának sokszínűsége szintén olyan nehézség, amely az érdeklődőket sokszor lenyűgözi, a gyülekezet számára azonban erősen nehezíti az énekek megtanulását. A legképzettebb kántor és kórus számára is fokozott figyelmet igényelnek a magyar zeneiségtől kissé idegen ritmusok és dallamfordulatok, részben ezért nehézkes a gyülekezetek számára megtanulni nagyobb mennyiségű genfi zsoltárt – még a folyamatosabb hagyománnyal rendelkező református közösségeknek is.

Szükséges még szót ejteni az énekek terjedelméről, amely evangélikus szempontból szintén problémás. A zsoltárkönyv eredeti funkciója a római liturgiában a napközbeni imaórákon való éneklés, ahol egy-egy zsoltár teljes egészében hangzott el, recitált formában. Napjaink protestáns gyakorlatából azonban a zsoltáros imaóra kivészett – néhány kivételes példától eltekintve.⁸ Evangélikus istentiszteleteinkben jelenleg arra törekszünk, hogy énekeinket végigénekeljük. Így egyrészt nem törik meg az énekeskönyvben közölt szöveg gondolatmenete, másrészt nem szükséges a liturgiát azzal megakasztani, hogy a lelkész hirdeti az énekszámot és a válogatott versszakokat.⁹ Énekeink igyekeznek ezt az igényt kiszolgálni, alig találunk olyan tételt, amely szétfeszítené az istentisztelet kereteit. Már a jelenlegi énekeskönyv szerkesztői is felismerték, hogy a genfi zsoltárok sok esetben nem illeszkednek ebbe a törekvésbe. Ennélfogva énekeskönyvünk olykor nem egy-egy Szenci-fordítás teljes terjedelmét közli, hanem válogatott versszakokat, vagy pedig egy, a versszakok összevonásával létrehozott új alakot. Bár így kifogásolható a szövegűség sérülése, mégis a „kisebbik rossz” egy előre átgondolt szerkesztői munka során rövidíteni az énekeket, mint a lelkész, kántor és egyházi néhány perces egyeztetése alatt, közvetlenül az istentisztelet előtt. Jelenlegi zsoltáraink esetében az 1982-es énekeskönyv ilyen irányú törekvéseit jónak látom őrizni.¹⁰

Genfi zsoltárok az Evangélikus énekeskönyvben

Énekeskönyvünk a következő hat zsoltárt közli Szenci Molnár Albert nyomán:

- 8. zsoltár: *Ó, felséges Úr, mi kegyes Istenünk* (EÉ 44)
- 25. zsoltár: *Szívemet hozzád emelem* (EÉ 321)
- 42. zsoltár: *Mint a szép híves patakra* (EÉ 76)
- 65. zsoltár: *A Sion hegyén, Uram Isten* (EÉ 488)

⁸ Néhány közösségben találunk vesperát, esetleg a napot indító primát evangélikus és református körökben egyaránt.

⁹ Talán nem szükséges részletezni, hogy az énekszám tábla a legtöbb helyen nem alkalmas bonyolult számsor elhelyezésére.

¹⁰ A zsoltárok illyesfajta és további módokon történő felhasználásáról részletesebben: DOBSZAY 2004/2005.

- 90. zsoltár: *Tebenned bízunk eleitől fogva* (EÉ 339)
- 134. zsoltár: *Úrnak szolgálai, mindnyájan* (EÉ 46)

Leginkább elterjedt és használt énekünk a 42. zsoltár, amely mai formáját tekintve a lehető legtávolabb áll a genfi zsoltártól. Az ének története roppant izgalmas: a ritmikáját tekintve színes, metrumváltásokban gazdag genfi alak hamar népszerű lett német területeken, és ott magára vette a korálra jellemző tulajdonságokat, szerves része lett a korálirodalomnak.¹¹ A dallam elterjedt 3/4-es lüktetésben, valamint kiegyenlített negyedeken haladó ritmusban is. Jelenleg használt énekünk ez utóbbit idézi, szövege pedig az 1911-es *Dunántúli énekeskönyv*ben közölt modernizálásokat őrzi (egy kihagyott strófától eltekintve). A változtatások ellenére, vagy talán épp azok miatt az éneket evangélikus gyülekezeteink a sajátjuknak érzik, szinte mindenhol ismerik és énekelik. Ebben az esetben, bármennyire is fontosnak tartjuk az ökumenikus kapcsolatok erősítését, nem elképzelhető a jelenlegi dallamforma lecserélése. Érdemes azonban törekedni arra, hogy gyülekezeti kórusainknak repertoárt biztosítsunk az eredeti, ritmizált forma megismerésére és megtanulására. Ezt segítheti az egyszerű, reformáció korabeli feldolgozások közzététele.¹²

A 134. zsoltár szintén ismert ének, rövid szövege lehetőséget kínál teljes terjedelmű eléneklésre. A szöveg modernizálásai jól átgondoltak, és bár nehezítik a református–evangélikus közös használatot (hiszen bizonyos esetekben ki-ki emlékezetből éneklé saját verzióját), maguk a változtatások indokoltak mind prozódiai, mind nyelvi szempontból. Ez a tétel szép példája annak, miként tud egy genfi zsoltár viszonylag ép formában beépülni az evangélikus énekkincs törzsanyagába.

A 8. zsoltárt leginkább első versszakával ismerik gyülekezeteink mint az adventtől a vízkereszti időszak végéig tartó (2.) liturgia kegyelemhirdetés utáni énekét. A szöveg megegyezik a *Dunántúli énekeskönyv*ben közölt formával, amelyről KISS JÁNOS megállapítja disszertációjában, hogy „a régi szöveggel azonos verssor a kezdősoron kívül nincs” (1951–52, 5. o.). Később Ferenczi Ilona is felhívja a figyelmet arra, hogy szükséges a himnológiai adatolás pontosítása, hiszen a szöveg gyakorlatilag nem tekinthető Szenci fordításának. Szintén említi azt a fájó hiányt, hogy a genfi változatban és Szcincinél is a 8. vers keretversnek indul, amire az evangélikus szövegben nincs utalás (FERENCZI 1993, 69. o.). Az elmúlt századok kiegyenlített éneklését idézi az ének ritmistorzulása: az utolsó sor ma hangsúllyal indul az eredetileg rövid felütés helyett.

Ez az ének jól ábrázolja az énekeskönyv-megújítás bizottságainak összetett munkáját. Van egy énekünk, amelynek első versszakát sok helyen ismerik és énekelik, talán fejből is tudják. A további versszakok – tudomásom szerint – alig kerülnek elő az istentiszteleti életben. A történelmi hitelesség erősen megkérdőjelezhető, ráadásul azt se tudjuk visszakeresni, hogy pontosan ki eszközölte a jelentős szövegi és kisebb ritmikái átalakítást. Amennyiben a ritmust visszaállítjuk az eredetire, az az egész szövegre hatni fog: végig kell nézni minden egyes strófát, és sok esetben szükség lesz változtatásra az elfogadható prozódia érdekében – beleértve a dallamhoz kapcsolódó további szövegeket is. Ha a dallam változatlanul marad, akkor is megfontolandó a szöveg kérdése. Törekedjünk az eredeti keretvers visszaállítására? Jelen ének esetében a Szenci-szöveg minimális modernizálását református testvéreink elvégezték, annak átvételével nyereségünk egy újabb közös ének lenne. Az viszont

¹¹ Leggyakrabban *Wie nach einer Wasserquelle*, illetve *Freu dich sehr, o meine Seele* szövegkezdettel.

¹² Nehézséget okoz, hogy a jelenlegi szöveg több ponton kevésbé illeszkedik a ritmizált alakhoz, de a megfelelő – nem túl gyors – tempó kiválasztása sokat segíthet.

összesen kilenc versszakot jelentene, mivel most összevont versszakok szerepelnek. Ez a terjedelem a jelenleginél is ritkábbá tenné a liturgián túlmutatató használatot.

Többé-kevésbé ismert énekeink közé tartozik a 90. genfi zsoltár, mely abban kivételes, hogy szövege és dallama egyaránt őrzi a négyszáz éves formát. A *Dunántúli énekeskönyv* még közli az eredeti kilenc versszakot, jelenlegi énekeskönyvünkben ez három strófára csökkent. A rövidítés mindenképp megkönnyítette az istentiszteleti használatot. Az már vita tárgyát képezheti, hogy tartalmilag ezt előnynek vagy hátránynak tekintjük: a mai kor emberéhez közelebb került a mondanivaló azáltal, hogy a haragvó istenképet taglaló versszakok kimaradtak, ugyanakkor megkérdőjelezhető, hogy érdemes-e ezt a gondolatot minden esetben eltüntetni zsoltárainkból.

A 25. és a 65. zsoltár helyzete egymáshoz nagyon hasonló: kimondható, hogy nem tudtak igazán meggyökerezni az evangélikus gyülekezetekben, használatuk viszonylag ritka. Mindkét szöveg elhagy több versszakot, a meglévőket pedig nem túl meggyőzően modernizálja. Dallamuk őrzi a genfi alakot – valószínű, hogy bonyolult ritmikájuk is nehezíti a megtanulást. A jövő kérdése, hogy szövegeket tudjuk-e olyan formába önteni, amely inspirálja a lelkészeket, kántorokat és énektanítókat az egyébként nem könnyű dallamok gyülekezeti tanítására, használatára.

Zárszó

Talán kimondható, hogy a genfi zsoltárok népszerűsége és ismertsége általában nem érte el Magyarországon az őket megillető helyet. Szenci Molnár Albert zsoltárfordításai azonban túléltek a történelem viharait, és a 20. század második felében újult lendülettel fordultak feléjük, leginkább a református egyházzenészek. Evangélikus énekanyagunk gazdagításakor érdemes velük foglalkozni, mert szövegeik bibliai alapokon nyugvó énekeket adhatnak gyülekezeteinknek, közben pedig hidat képeznek számunkra a reformáció korával és törekvéseivel.

A mára meghonosodott néhány tétel őrzése mellett szükséges a teljes *Psalterium ungaricumot* megvizsgálni, hiszen találhatóak benne olyan tételek, amelyek a leginkább szöveghű formában átvehetők, és ma is érvényes gondolatokkal tudják gyarapítani gyülekezeteink énekeit.¹³ Néhány javaslat a válogatáshoz:

1. Az ének dallama ne legyen túl bonyolult. Javasolt a mai fülnek ismerős tonalitás keresése, továbbá a hosszú dallamsorok és gyakori metrumváltások elkerülése.
2. Fontos az érthető szöveg, ne legyen szükség annak átírására, modernizálására.
3. A zsoltár terjedelme lehetőleg ne haladja meg az istentiszteleti énekelhetőséget. Ha a szöveg mégis túl hosszú, érdemes egymást követő versszakokat, egy gondolati egységet beemelni.
4. Előny, ha az ének református gyülekezetekben ismert és kedvelt, így könnyebb lesz a közös használat.

Mindemellett megemlítendő, hogy az énekeskönyv-megújítás szerteágazó munkafolyamatában szükséges foglalkozni további zsoltárparafrázisokkal, a régi magyar énekektől kezdve egészen a 21. századi szövegekig. Így éneklésünk felfrissülésének egyik alapja lehet a zsoltárok könyve – kiindulva LUTHER

¹³ Ferenczi Ilona tanulmányában kategorizálta a zsoltárokat és kiemelte a harminc legfontosabb tételt. Az ő munkája segítheti a további gondolkodást (FERENCZI 2013/2014). Jőmagam egy huszonkét tételű listát készítettem a zsoltárok tanulmányozása közben, ezek részletes bemutatása jelen tanulmány terjedelmét túlfeszíti. A munka következő szakasza lesz a javasolt tételek egyenkénti vizsgálata.

szavaiból, aki szerint „az ember minden dologban olyan zoltárookra és igékre lelhet benne, amelyek megérintik, és olyannyira szívéből szólnak, mintha bizony egyedül érte tétettek volna ide, hogy ennél jobbat nem írhatott, de nem is kívánhatott volna” (2010, 53. o.).

Past and Present of the Genevan Psalms

► **One of the tasks of the hymnal renewal working groups within the Evangelical Lutheran Church in Hungary is to examine our current hymns: their history and their role in the life of our congregations. At the same time, finding new hymns to add to the existing hymnal is also an ongoing task. The search for new hymns extends to 21st-century texts and melodies, but it also offers an opportunity to review the hymns already in use in other Christian churches in Hungary and Lutheran churches worldwide. The evaluation of the old and the search for the new blends smoothly together in the Geneva psalms. The purpose of the following study is to provide a historical background to the hymn group and a practical view of the hymns currently in use, which will help us plan their future application.**

Hivatkozott művek

- A. MOLNÁR Ferenc – OSZLÁNSZKI Éva 2012. A Szenci Molnár Albert fordította zoltárok szöveghagyományozódása a mai magyarországi református énekeskönyvben. *Egyháztörténeti Szemle*, 13. évf. 2. sz. 3–9. o.
- ÁROKHÁTY Béla 1934. Szenci Molnár Albert és a genfi zoltárok zenei ritmusa. *Protestáns Szemle*, 43. évf. 2. sz. 79–87. o.
- BÓDISS Tamás (szerk.) 2003. *Hagyomány és haladás. Csomasz Tóth Kálmán válogatott írásai*. Református Egyházzenei Munkaközössége, Budapest.
- BÓDISS Tamás 2012/2013. Kálvin és a zene. Az újragondolás időszerűsége és szükségessége. *Magyar Egyházzene*, XX. évf. 4. sz. 441–446. o.
- BÓDISS Tamás 2013/2014a. Kálvin és a zene. A genfi dallamok gregorián kapcsolatai. *Magyar Egyházzene*, XXI. évf. 3. sz. 317–319. o.
- BÓDISS Tamás 2013/2014b. Kálvin és a zene. Az egyházi és a világi. *Magyar Egyházzene*, XXI. évf. 2. sz. 219–220. o.
- BÓDISS Tamás 2014/2015. Kálvin és a zene. A genfi liturgia. *Magyar Egyházzene*, XXII. évf. 1. sz. 81–84. o.
- BÓDISS Tamás 2015/2016. A genfi zoltárok közlésének zenei kérdései. *Magyar Egyházzene*, XXII. évf. 2. sz. 157–162. o.
- BÓLYA József (szerk.) 2002. *Claude Goudimel zoltárok. Négyszólamú kórusok a genfi zoltárok dallamaira*. 1565. Magyarországi Református Egyház Zsinata, Budapest.
- BOURGEAIS, Loys 2003. *A muzsika igaz útja. 1550*. Ford. Jeney Zoltán. Szerk. Ferenczi Ilona – Draskóczy László. Budapest.
- CSOMASZ TÓTH Kálmán 1950. *A református gyülekezeti éneklés. Útmutató és adattár a próbaénekeskönyvhöz*. Magyar Református Egyház, Budapest.
- CSOMASZ TÓTH Kálmán 2003a. A négyszáz éves genfi zoltár magyar tanulságai. In: BÓDISS 2003, 481–490. o.
- CSOMASZ TÓTH Kálmán 2003b. Új dokumentumgyűjtemény a hugenotta zoltár történetéhez. In: BÓDISS 2003, 405–417. o.
- CSOMASZ TÓTH Kálmán 2003c. Négyszáz év hallhatatlanság. In: BÓDISS 2003, 426–436. o.

- CSOMASZ TÓTH Kálmán 2003d. Szenci Molnár Albert és a magyar zenei írásbeliség. In: BÓDISS 2003, 436–451. o.
- DOBSZAY László 1995. *A magyar népének*. 1. köt. Veszprémi Egyetem Nyomdája.
- DOBSZAY László 2004/2005. A genfi zsoltárok használati értéke. *Magyar Egyházzene*, XII. évf. 2–3. sz. 159–169. o.
- DRÖMANN, Hans-Christian 2009. 299. Aus tiefer Not schrei ich zu dir. In: Wolfgang Herbst – Ilse Seibt (szerk.): *Liederkunde zum Evangelischen Gesangbuch. Heft 15*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 24–30. o.
- FEKETE Csaba 2009a. A genfi zsoltárok elterjedése hazánkban. In: Fazekas Sándor (szerk.): *Kálvin időszerűsége. Tanulmányok Kálvin János teológiájának maradandó értékéről és magyarországi hatásáról*. Kálvin Kiadó, Budapest, 185–242. o.
- FEKETE Károly 2009b. Kálvin és az istentisztelet. In: Fazekas Sándor (szerk.): *Kálvin időszerűsége. Tanulmányok Kálvin János teológiájának maradandó értékéről és magyarországi hatásáról*. Kálvin Kiadó, Budapest. 140–181. o.
- FERENCZI Ilona 1993. Evangélikus énekeskönyv, 2002 (?). 2. rész (41–45. ének). *Lelkipásztor*, 68. évf. 2. sz. 68–69. o.
- FERENCZI Ilona 2013/2014. A genfi zsoltárok helye a magyarországi református és evangélikus énekeskönyvben. *Magyar Egyházzene*, XXI. évf. 2. sz. 197–204. o.
- GÁRDONYI Zoltán et al. 1993. „...eleitől fogva...” *Tanulmányok, dolgozatok, hozzászólások a genfi zsoltárok énekléséről*. ReZeM, Budapest.
- H. HUBERT GABRIELLA 2003. Szenci Molnár Albert és a 17. századi gyülekezeti énekeskönyv-kiadás. *Magyar Könyvszemle*, 119. évf. 3. sz. 349–356. o.
- H. HUBERT Gabriella 2004. *A régi magyar gyülekezeti ének*. Universitas Könyvkiadó, Budapest. (Historia Litteraria 17. Evangélikus gyűjteményi kiadványok 2.)
- LUTHER Márton 2010. *Előszók a Szentírás könyveihez*. Ford. Szita Szilvia. 2. kiad. Luther Kiadó – Magyarországi Luther Szövetség, Budapest. (Magyar Luther Könyvek 2.)
- LUTHER Márton 2013. *Levelek*. Szerk. Csepregi Zoltán. Luther Kiadó, Budapest. (Luther válogatott művei 7.)
- MCGRATH, Alister 2001. *Kálvin. A nyugati kultúra formálódása*. Ford. Nagy Mónika Zsuzsanna. Osiris Kiadó, Budapest.
- P. VÁSÁRHELYI Judit (szerk.) 2017. *Szenci Molnár Albert Psalterium Ungaricum. Kis Katekizmus. Herborn 1607*. Balassa Kiadó – Országos Széchenyi Könyvtár, Budapest. (Bibliotheca Hungarica Antiqua 46.)
- PIDOUX, Pierre 1962. *Le Psautier Huguenot*. 1. köt. *Les Mélodies*. 2. köt. *Documents et bibliographie*. Edition Baerenreiter, Bâle.
- SZABÓ András (szerk.) 2003. *Szenci Molnár Naplója*. Universitas Könyvkiadó, Budapest. (Historia Litteraria 13.)